

บทที่ ๕

รูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรม

หลักการลงโทษผู้กระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แม้จะมีขั้นตอนปฏิบัติที่ซับซ้อนในการได้ส่วนมูลฟ้อง การสืบพยานหลักฐาน การออกหมายเรียกพยาน การซักถามคู่กรณี การพิจารณาและการพิพากษาที่ดำเนินการมาจากพนักงานสอบสวน ทนายความ พนักงานอัยการ จนทำให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงในการพิจารณาพิพากษาคดีของทางฝ่ายอาญาจักรตามที่ได้อธิบายมาแล้วในบทข้างต้นนั้นก็ยังต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอยู่อีกจากกรณีตัวอย่างคดีของนางสาวเชอรี แอน ดันแคน ที่เดิมที่ศาลชั้นต้นได้มีคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิตผู้บริสุทธิ์ที่เป็นแพะรับบาปจำนวน ๔ คน ถึงแม้อีก ๗ ปีต่อมาศาลฎีกาจะพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ก็เทียบไม่ได้เลยกับวินาศกรรมและความสูญเสียที่ได้รับจากความบกพร่องของระบบการดำเนินคดีอาญาข้างต้น ในทางกลับกันอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์ที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นข้อปฏิบัติเพื่อระงับความขัดแย้งและเป็นหลักการลงโทษผู้กระทำผิดที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์นั้น แม้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์แต่พระองค์ไม่ได้ตรัสห้ามว่าหลักการบางอย่างนั้นไม่สามารถประยุกต์รูปแบบไปใช้ได้กับสังคมคฤหัสถ์ได้ หลักการนี้เป็นการที่มีการผสมผสานระหว่างวิถีโลกกับวิถีธรรมเข้าด้วยกันเป็นหลักการลงโทษผู้กระทำผิดที่ทำให้เกิดความยุติธรรมดังที่กษัตริย์ลจจวีเคยนำมาใช้ปฏิบัติในสมัยพระองค์ ซึ่งเมื่อศึกษาแล้วผู้วิจัยพบว่ารูปแบบหลักการและกระบวนการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมในสมัยปัจจุบันแบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบคือ (๑) รูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสงฆ์ (๒) รูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ รูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสงฆ์

๑. สัมมุขาวินัย

เป็นการจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า เป็นการระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เช่น การบาดหมาง และการทะเลาะวิวาทของคู่กรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสังฆสภา คณะบุคคลสอดคล้องได้กับการพิจารณาคดีของศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สำหรับวิธีการที่จะใช้ระงับอิทธิพลตามนัยของสัมมาวาณีย์นี้คู่กรณีสามารถที่จะเลือกใช้
ได้ ๓ วิธี คือ การตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี คู่กรณีสามารถเลือกผู้วินิจฉัยเพื่อดำเนินการไกล่เกลี่ย
และคู่กรณีสามารถใช้อำนาจของสังฆสภาพิจารณาตัดสินก็ได้

(ก) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองระหว่างคู่กรณี กลุ่มพระภิกษุที่นำข้อปฏิบัติหรือวิธีการนี้
ไปจัดการความขัดแย้งคือพระภิกษุเมืองโกสัมพี จากการศึกษาพบว่า พระธรรมธรได้ตระหนักว่า
นั่นเป็นอาบัติ นั่นไม่เป็นอาบัติหามิได้ เราต้องอาบัติ เราไม่ต้องอาบัติหามิได้ และการที่พระ
วินัยธรพร้อมคณะสงฆ์บางส่วนลงอุกเขปนิยกรรณยอมจัดได้ว่าเป็นการชอบธรรม และเหมาะสม^๑
พระธรรมธรได้นำประเด็นนี้ไปปรึกษากับพระภิกษุที่ประพฤติดังตนเอง และยอมรับความ
ผิดพลาดและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองจึงเกิดขึ้น เมื่อ
ภิกษุฝ่ายพระธรรมธรเข้าไปเจรจากับฝ่ายพระวินัยธรโดยยกเหตุผลขึ้นมาอ้างว่า ท่านทั้งหลายความ
บาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความแตกแยกแห่งสงฆ์... ได้มีแล้วเพราะเรื่องใด
ภิกษุรูปนั้น... เห็นอาบัติแล้ว เอาละพวกเราจะทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องนั้น^๒ จะเห็นว่า การ
แสดงออกในลักษณะนี้ เป็นการสร้างทางเลือก หรือนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด (Best Alternative) ที่
พระภิกษุฝ่ายพระธรรมธรได้นำเสนอแก่ฝ่ายพระวินัยธรเพื่อหาทางออกให้แก่ข้อขัดแย้ง ดังกล่าว
ข้างต้น เนื่องจากว่าแนวทางการแก้ปัญหาแบบเดิมคือการใช้ความรุนแรงด้วยการด่า และทุบตีกัน
นั้นมิใช่ทางเลือกที่ดีที่สุด ในการสร้างความสมานฉันท์ ผลสรุปที่ได้จากการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง
แบบ ทวิภาคี ก็คือ ความสมานฉันท์ทางความเห็นและความประพฤติ ของพระภิกษุทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุ
นี้พระภิกษุฝ่ายพระวินัยธรจึงได้นำผลที่ได้จากการเจรจาสองฝ่ายไปปรึกษากับพระพุทฺธเจ้า
พระองค์ทรงเห็นด้วยกับปัญญาดังกล่าว และให้ประกาศปัญญาที่ว่าด้วย สังฆสามัคคี ต่อหน้า
พระสงฆ์ทั้งหมดที่อยู่ในกรุงโกสัมพีและประกาศให้ชาวโกสัมพีได้ทราบถึง ความสมานฉันท์
ระหว่างพระภิกษุทั้งสองกลุ่ม จุดเด่นของวิธีการนี้คือการที่คนทั้งสองกลุ่มได้ตระหนักด้วยตัวเอง
เกี่ยวกับพิษภัยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกแนวทางความรุนแรงเข้ามา
แก้ปัญหาในเบื้องต้น แต่การแก้ปัญหาในลักษณะดังกล่าวกลับพบทางติบตัน เพราะการใช้ไฟดับไฟ
ไฟก็จะลุกลามอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แต่เมื่อทั้งคู่ได้ตระหนักว่าการดับไฟที่ถูกต้องควรใช้น้ำดับ
ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการหาทางออกในการจัดการความขัดแย้ง สิ่งที่ต้องถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ
ของวิธีการนี้คือการจัดการกับทัญญู และมานะของคู่กรณีเพราะเมื่อใดก็ตามที่คู่กรณียังมองเห็นว่า

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๗๔/๓๖๘.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๗๕/๓๖๘.

ตัวเองถูก แต่คนอื่นผิด ก็จะทำให้บรรยากาศของการเจรจาใกล้เคียงกันเองเพื่อหาออกพบกับความ
ลืมหลับ จะนั้นการที่พระภิกษุฝ่ายพระธรรมธร และฝ่ายพระวินัยธรค้นพบทางออกในลักษณะนี้
จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่การข้ามพ้นหลุมพรางแห่งทฎฐิ และมานะ นั่นเอง

(ข) **คู่กรณีสามารถเลือกผู้วินิจฉัยเพื่อดำเนินการไกล่เกลี่ย** วิธีนี้คู่กรณีสามารถเลือกผู้
วินิจฉัยที่คู่กรณีมองว่ามีความน่าเชื่อถือ มีความเหมาะสม และเป็นธรรม ซึ่งอาจจะเลือกผู้วินิจฉัยที่
เป็นพระเถระรูปเดียว สองรูป สามรูป หรือเป็นมากกว่า จนกลายเป็นองค์คณะก็ได้^๓ พระเถระ
เหล่านั้นที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้วินิจฉัยจะวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ว่าตนเองพร้อมหรือไม่ มีความ
เชี่ยวชาญในอธิกธรรมาสังกล่าวหรือไม่ ถ้าปรึกษาหารือกันแล้วพระเถระมีความมั่นใจในการตัดสิน
อธิกธรรมาสังกล่าวจะแจ้งให้คู่กรณีได้ทราบว่าพวกเราสามารถระงับอธิกธรรมาสังได้โดยธรรม โดยวินัย
และโดยสัตตสุตตาสัน ในขณะเดียวกันเงื่อนไขคือถ้าพวกท่านจักแจ้งอธิกธรรมาสังที่เกิดขึ้นตามความเป็น
จริง...พวกเราจัก (ช่วย) ระงับอธิกธรรมาสังนั้น แต่ถ้าไม่แจ้งตามที่เกิดขึ้น... พวกเราจักไม่ (ช่วย) ระงับ
อธิกธรรมาสัง^๔ เมื่อคู่กรณีให้คำปฎิญาแก่พระเถระว่า ยอมรับ และมอบอธิกธรรมาสัง หรือชี้แจงความ
ขัดแย้งของคู่กรณีที่เกิดขึ้นแก่พระเถระแล้ว ขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น การวินิจฉัย
อธิกธรรมาสังของพระเถระที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้วินิจฉัยนั้นต้องเป็นการวินิจฉัยที่เด็ดขาดและถึงที่สุด
ของการให้คำตัดสิน เพราะไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไร คู่กรณีจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามผลการ
ตัดสินดังกล่าวด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระภิกษุในกรุงสาวัตถีที่เป็นคู่กรณีกันได้นำอธิกธรรมาสังที่
เกิดขึ้นไปให้พระเถระเป็นองค์คณะบ้าง สองรูปบ้าง สามรูปบ้างตัดสิน แต่เมื่อทั้งคู่ไม่พอใจคำ
ตัดสินจะนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า อธิกธรรมาสังที่พิจารณาแล้วเป็นอันระงับ
ระงับดีแล้ว^๕ ถ้าอธิกธรรมาสังกล่าวระงับดีแล้ว หรือได้รับการตัดสินอย่างบริสุทธิยุติธรรมแล้ว
พระภิกษุหรือพยานอธิกธรรมาสังขึ้นมาใหม่ ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^๖ ประเด็นปัญหาคือคำว่า บริสุทธิ
ยุติธรรม หรือ อธิกธรรมาสังระงับดีแล้ว คำว่าระงับดีแล้ว ในบริบทนี้หมายถึงอะไร แล้วพระองค์เอาอะไร
เป็นตัวชี้วัด ในประเด็นนี้พระองค์ได้ใช้คำว่า “**สัมมุขาวินัยโดยธรรม**” เกณฑ์ที่นำมาตัดสินคือ คำว่า
ความพร้อมหน้านั้น หมายถึงต้องพร้อมหน้าด้วย ธรรมวาทีบุคคล ธรรมวาทีคณะ และธรรมวาที
สงฆ์เท่านั้น จึงเรียกได้ว่าเป็นความพร้อมหน้าโดยธรรมเพราะหากเป็นเช่นนั้น การวินิจฉัย หรือ

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐/๓๔๗.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐/๓๔๗-๓๔๘.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๕/๓๕๔-๓๕๕.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐/๓๔๘.

ตัดสินอธิกรณ์ย่อมบริสุทธิ์ยุติธรรมดังที่พระองค์ใช้คำว่าสงบดีแล้ว แต่หากเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ “รื้อคดี” หรือ “รื้ออธิกรณ์” หมายถึง “การอุทธรณ์” ขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การตั้งองค์คณะตัดสินใหม่ได้ โดยไม่อาบัติแต่ประการใด

(ค) **คู่กรณีสามารถนำอธิกรณ์ขึ้นสู่สังฆสภาเพื่อดำเนินการตัดสิน** กรณีศึกษาที่เกี่ยวกับการที่คู่กรณีเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การนำอธิกรณ์ขึ้นสู่สังฆสภาเพื่อตัดสิน และวินิจฉัย “ความถูกต้อง” นี้ สามารถวิเคราะห์ได้จากกรณีศึกษาใน ๒ กรณีใหญ่ๆ ด้วยกันกล่าวคือ กรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับพระวินัย และข้อพิพาทเกี่ยวกับกรรม

(๑) **ข้อพิพาทเกี่ยวกับพระวินัย** ประเด็นนี้สามารถศึกษาได้จากกรณีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ คู่กรณีที่มีข้อพิพาทกันในเบื้องต้นคือ “พระยสกากัณทกบุตร” และ “กลุ่มพระภิกษุ วัชชีบุตรแห่งเมืองเวสาลี” ประเด็นที่นำไปสู่ข้อพิพาทก็คือ “วัตถุ ๑๐ ประการ” โดยที่พระ ยสกากัณทกบุตรมองว่า “ผิดวินัย” และได้กล่าวเตือนประชาชนว่า “ไม่ถูกต้อง” แต่กลุ่มพระภิกษุวัชชีบุตรมองว่า “ไม่ผิดวินัย” ท่านจึงนำประเด็นดังกล่าวไปปรึกษาหารือกับพระภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ พระสัพพกามี พระสัมมุตตสาณวาสี และพระเรวตะ เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้นำประเด็นข้อพิพาทดังกล่าวเข้าสู่ “สังฆสภา” เพื่อวินิจฉัยและระงับข้อพิพาทดังกล่าว พระเรวตะเป็นผู้นำการวินิจฉัยได้ขอให้สงฆ์ระงับอธิกรณ์ด้วยการใช้ “อุพพาหิวิธี” เพราะกลุ่มพระสงฆ์มีขนาดใหญ่ จึงได้ยินเสียงถ้อยคำของประเด็นต่างๆ ไม่ชัดเจน อีกทั้งไม่ทราบความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ เมื่อ “สังฆสภา” อนุญาต ท่านจึงเริ่มกระบวนการสอบถามประเด็นต่างๆ ในขณะอนุกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์กลุ่มใหญ่ หลังจากนั้นจึงได้นำประเด็นที่ได้จากการ “สวนเสวนา” ในชุดของคณะอนุกรรมการ ไปเสนอต่อ “สังฆสภา” เพื่อลง “ฉันทามติ” โดยใช้หลักการ “อุพพาหิวิธี” บทสรุปดังกล่าวทำให้ข้อพิพาทระหว่างพระยสกากัณทกบุตร และกลุ่มพระภิกษุวัชชีบุตรได้บทสรุปอย่างชัดเจน ซึ่งกระบวนการนี้เป็นการอาศัยช่องทางของสังฆสภาเข้ามามีส่วนสำคัญในการตัดสินอธิกรณ์

(๒) **ข้อพิพาทเกี่ยวกับพระกรรม** ประเด็นนี้สามารถศึกษาได้จาก “อลคัททูปมสูตร”^๗ คู่กรณีที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงคือ “พระอรวิฐฐะ และพระภิกษุหลายรูป” ประเด็นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งคือการที่พระอรวิฐฐะมีความเห็นว่า “เรารู้ทั่วถึงกรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่ากรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นกรรมก่อ

^๗ ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๒๓๔-๒๔๘/๒๔๕-๒๖๗.

อันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ชองเสฟได้จริงไม่” พระภิกษุจำนวนมากพยายาม “แลกเปลี่ยนเรียนรู้” และ “นำเสนอข้อมูลที่เป็นจริง” แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้พระอริยฐานะ คลายจากความคิดเห็นได้ พระภิกษุทั้งหลายจึงนำประเด็นนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์อาศัยเหตุดังกล่าวประชุมสงฆ์เพื่อสอบถามประเด็นที่เกิดขึ้น สิ่งที่น่าสนใจคือ วิธีการแก้ไขอธิกรณ์ในท่ามกลางสงฆ์นั้น พระองค์จะพยายามถามพระสงฆ์ที่มาประชุมกันว่า ทุกรูปเข้าใจอย่างไร หลังจากนั้น จึงตรัสถึงข้อเท็จจริงในท่ามกลางสงฆ์ และหลังจากนั้น ที่ประชุมสงฆ์นำโดยพระพุทธเจ้าก็ได้ลง “นิคหกรรม” แก่พระอริยฐานะเหล่านี้คือ ตัวอย่างที่น่าสนใจว่า เมื่อเกิดข้อขัดแย้งระหว่างภุมมิกะที่เป็นพระภิกษุในกลุ่มต่างๆ แล้วไม่สามารถหาทางออกด้วยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง หรือตั้งคณะผู้วินิจฉัยขึ้นมาเพื่อพิจารณาอธิกรณ์ จึงนำประเด็นดังกล่าวเข้าสู่ “สังฆสภา” เพื่อตัดสินอธิกรณ์ต่อไป อย่างไรก็ตาม การนำอธิกรณ์ขึ้นสู่ศาลสงฆ์ หรือสังฆสภานั้น “สังฆสภา” อาจจะไม่วินิจฉัยเองก็ได้ อาจจะไม่เลือกพระภิกษุบางรูปในหมู่เพื่อแยกอธิกรณ์ไปวินิจฉัยต่างหาก วิธีการนี้เรียกว่า “อุพพาหิกวิธี”^๔ เป็นการตั้ง “คณะอนุกรรมการ” เพื่อศึกษาวิเคราะห์สืบสวน สอบสวน ข้อมูล หรือพยานต่างๆ จนครบถ้วนแล้ว จึงนำคดีกลับไปนำเสนอต่อสังฆสภา เพื่อให้สงฆ์ลงมติอีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากกรณีของการทำสังคายนาครั้งที่สองที่พระเรวตะได้ขอให้สงฆ์อนุญาตวิธีการดังกล่าว ด้วยเหตุผลว่าไม่สะดวกในการวินิจฉัยเพราะเกิดความพลุกพล่าน เสียงดัง เป็นต้น แต่ผู้วิจยมองว่า การทำดังกล่าวจะทำให้เกิดการคล่องตัวในการพิจารณามากยิ่งขึ้นประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การที่พระภิกษุจะร่วมอยู่ในองค์คณะดังกล่าว นั้นต้องประกอบไปด้วย คุณสมบัติ ๑๐ ประการ คือ

- (๑) เป็นผู้มิศีล
- (๒) เป็นพหูสูต
- (๓) เป็นผู้ทรงปาติโมกข์
- (๔) เป็นผู้ตั้งมั่นในพระธรรมวินัย ไม่คลอนแคลน

^๔ อุพพาหิกวิธี คือ วิธีระงับวิวาทอธิกรณ์ ในกรณีที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางประการ สงฆ์จึงเลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมนั้น ตั้งเป็น คณะแล้วมอบเรื่องให้ไปวินิจฉัย วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑-๒๓๓/ ๓๔๕/๓๕๒.

(๕) เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่ต่อสู้ในอธิกรณ์ยินยอม เข้าใจ เพ่ง เห็น
เลื่อมใส

(๖) เป็นผู้ฉลาดเพื่อยังอธิกรณ์อันเกิดขึ้นให้ระงับ

(๗) รู้อธิกรณ์

(๘) รู้เหตุเกิดอธิกรณ์

(๙) รู้ความระงับอธิกรณ์

(๑๐) รู้ทางระงับอธิกรณ์

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์ หากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งได้รับการแต่งตั้งจาก “สังฆสภา” ไม่มีความเชี่ยวชาญ หรือแม่นยำในสิ่งที่ตัวเองตัดสินอันอาจจะก่อให้เกิดการพิจารณาที่ผิดพลาดได้ พระสงฆ์ที่อยู่ในองค์คณะอาจจะขอให้ถอนออกจากคณะผู้พิจารณาได้

สิ่งสำคัญคือ การลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทที่จะกล่าวต่อไปนั้น จะต้องมีความ “สัมมุขวินัย” อยู่ร่วมด้วยเสมอ สอดรับกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ห้ามพระสงฆ์รับความขัดแย้งลับหลัง” หรือ “ลงโทษลับหลัง”

๒. สติวินัย

ต้นกำเนิดของการให้ “สติวินัย” นี้ เกิดจากการที่พระเมตติยะ และพระกุมมชกะซึ่งเป็นพระบวชใหม่เข้าใจผิดคิดว่าพระทัฬหฬลบุตรซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ (เสนาสนบัญญัติ) จัดกิจนิมนต์ (ภัตตาทุเทศกะ) กลั่นแกล้ง และใส่ร้ายจนทำให้เศรษฐีถวายปลาข้าว และน้ำผักดองอันเป็นอาหารที่ไม่ประณีต และตนเองไม่ชอบ ได้ขอร้องให้เมตติยาภิกษุณีใส่ร้ายว่าถูกพระมัลลทัฬหบุตรข่มขืน” พระภิกษุทั้งสองรูปพร้อมด้วยเมตติยาภิกษุณีนำประเด็นนี้ไปฟ้องพระพุทธเจ้า พระองค์จึงสั่งให้ประชุมสงฆ์ทั้งหมดเพื่อพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ดังกล่าว การพิจารณาอธิกรณ์นี้ พระทัฬหฬลบุตรให้การว่า “ข้าพระองค์ไม่รู้จักรการเสพเมถุนแม้ในความฝัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเมื่อตอนตื่นอยู่” ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงได้ตัดสินให้เมตติยาภิกษุณีสึก และสั่งให้ลงโทษนิคหกรรมแก่พระเมตติยะและกุมมชกะทั้งสองรูปในข้อหาโจทพระภิกษุรูปอื่นโดยไม่มีมูล หลังจากนั้น พระสงฆ์จึงให้ “สติวินัย” ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้า โดยให้พระทัฬหฬลบุตรเข้าไปหาสงฆ์และแจ้งแก่สงฆ์เป็นจำนวน ๓ ครั้งว่า ท่านไม่ได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหาของโจทก์ พระสงฆ์ใน “สังฆสภา” ได้ร่วมกันประกาศคืนความชอบธรรมโดยการ

ประกาศใน “สังฆสภา” เป็นจำนวน ๓ ครั้งว่า พระทัฬหีมัลลบุตรถึงความโง่งมด้วยสติไม่ได้ผิดตามข้อกล่าวหาของโจทก์แต่ประการใด

ประเด็นที่น่าสนใจในการระงับอธิกรณ์ด้วย “สติวินัย” ก็คือ “สังฆสภา” สามารถใช้วิธีนี้แก่พระชีนาสพเท่านั้น ไม่สามารถที่จะให้แก่พระภิกษุรูปอื่น ๆ ได้ เหตุผลสำคัญคือพระอรหันต์ไม่อยู่ในฐานะที่จำเลยจะไปล้วงละเมิด และหากมีการฟ้องร้อง หรือกล่าวหาอีกก็ไม่จำเป็นที่จะนำอธิกรณ์ดังกล่าวมาสู่ “สังฆสภา” อีก

๓. อมูพหวินัย

ที่มาของการยกประโยชน์ให้แก่จำเลยนั้น มีจุดเริ่มต้นจากการที่พระภิกษุกลุ่มหนึ่งได้จะโจท “พระคัคคะ”^๙ ในช่วงเวลาที่ท่านเป็นบิณฑู แต่ท่านพยายามชี้แจงว่า “การประพฤติดะเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอาจินมากมายนั่น ทั้งที่กล่าวด้วยวาจา และพยายามทำด้วยกาย” นั้น เป็นสิ่งที่ท่าน “ระลึกอาบัติเหล่านั้นไม่ได้” เพราะ “ท่านมีอาการเป็นบิณฑูจึงได้ทำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น” เมื่อพระสงฆ์นำประเด็นดังกล่าวไปปรึกษาพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงดำหนิกลุ่มพระภิกษุที่พากันโจทพระคัคคะ หลังจากนั้น พระองค์จึงจัดการความขัดแย้งด้วย “อมูพหวินัย” โดยพระคัคคะเข้าไปประกาศท่ามกลางสงฆ์ว่าเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และขอให้สงฆ์ได้ยกประโยชน์แก่ท่านในฐานะที่ผิดวินัยเพราะท่านเป็นบิณฑู พระสงฆ์ทั้งหมดใน “สังฆสภา” จึงประกาศยกประโยชน์ให้แก่จำเลย ๓ ครั้ง ท่ามกลางสงฆ์ว่า “พระคัคคะไม่เป็นอาบัติเพราะท่านต้องอาบัติในขณะที่เป็นบิณฑู”

๔. ปฎิญาตกณะ

กระบวนการระงับอธิกรณ์ในกรณีเมื่อพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับว่าตัวเองได้กระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหา^{๑๐} หมายความว่า การระงับอธิกรณ์ตามคำรับของจำเลยในประเด็นนี้อาจแยกออก ๒ กรณีคือ (ก) การที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ระลึกได้ว่า ตัวเองต้อง “ละหุกาบัติ” ข้อใดข้อหนึ่ง จึงได้เข้าไปหาสงฆ์แล้วขอลงอาบัติ ซึ่งคำว่า “สงฆ์” ในบริบทนี้ หมายถึง “บุคคลสัมมุขตา” กล่าวคือ “ผู้แสดงอาบัติ และผู้รับอยู่พร้อมหน้ากัน” ดังที่พระอรุณธรรมาจารย์ได้กล่าวว่า “ท่านขอรับผมต้องอาบัติข้อนี้ ดังนี้ และว่า ขอรับผมเห็นอาบัติ” ข้อนี้ก็จัดได้ว่าเป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพข้อที่ ๑ (ข) กรณีที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งต้องอาบัติและจำไม่ได้ หรือไม่รู้ว่า

^๙ วิ.ญ. (บาลี) ๖/๑๕๕/๓๑๔-๓๑๕.

^{๑๐} วิ.ญ. (บาลี) ๖/๑๕๖-๑๕๕/๓๐๕-๓๐๕.

ตัวเองเป็นอาบัติ จึงถูกใจว่าต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่ง และพระภิกษุรูปที่ต้องอาบิทยอมรับว่าตัวเองต้องอาบัติตามที่ถูกใจจริง พระสงฆ์จึงได้ปรับอาบัติตามที่เขายอมรับ ถ้าหากเป็นอาบัติหนัก สงฆ์จะให้พระภิกษุรูปนั้นไปอยู่ปริวาสกรรม และหากต้องอาบัติเบาสงฆ์จะให้ปลงอาบัติ อธิกรณจึงระงับไป ดังที่พระอรรคณาจารย์ได้กล่าวว่า “การขออยู่ปริวาส เป็นต้น ในอาบัติสังฆาติเสส และการให้ปริวาสเป็นต้นตามคำรับสารภาพ” ข้อนี้จัดได้ว่าเป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพข้อที่ ๒ พระภิกษุภัพพัคคีย์ได้พากันลงดัชฌนียกรรม นิยสกรรม ปิพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม และอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ “ที่ยังมิได้รับสารภาพ” ทำให้ภิกษุกลุ่มหนึ่งที่ยึดมั่นในความยุติธรรมมีความเห็นว่าการกระทำดังกล่าว “ไม่ได้รับความเป็นธรรม” จึงนำประเด็นนี้ไปปรึกษากับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเห็นด้วย และทรงชี้ว่า “การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะ ไม่ใช่อกิจสมณะ ใช่มิได้ ไม่ควรทำเลย” ฉะนั้น “ภิกษุไม่พึงลงดัชฌนียกรรม... แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ที่ยังไม่ได้รับสารภาพ รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ” อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า การระงับด้วยวิธีปฏิญญาตมระชาความชอบธรรม หากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งถูกใจด้วยอาบัติข้อใดข้อหนึ่งแล้วไม่ยอมรับในข้อที่ถูกใจและไปยอมรับในข้ออื่น ๆ ที่สงฆ์หรือพระภิกษุไม่ได้ใจ ฉะนั้น สารสำคัญก็คือหากพระภิกษุที่ถูกใจ รับว่าเป็นอาบัติตามที่ถูกใจในข้อใด ก็ให้ปรับอาบัติตามที่รับเท่านั้น จะปรับอาบิตนอกเหนือจากนั้นไม่ได้ เพราะจะขาดความชอบธรรมในวิธีระงับอธิกรณ์ในข้อนี้

๕. เขุยยลิกา

คำว่า “เขุยยลิกา” หมายถึง “การกระทำความผิดโดยเสียงข้างมาก” การนิยามในลักษณะนี้ทำให้เกิดคำถามว่า “เสียงข้างมาก” หมายถึงใคร และมีเท่าไร จึงจะเรียกว่า “มาก” พระอรรคณาจารย์ได้อธิบายคำว่า “เสียงข้างมาก” เอาไว้ ๒ แห่งด้วยกัน เนื่องจากเกรงว่าจะทำให้การตีความประเด็นดังกล่าวคลาดเคลื่อนจาก “พุทธพจน์” โดยชี้ให้เห็นว่า “เสียงข้างมาก” ในบริบทนี้ หมายถึงต้องเป็นพวกที่เป็น “ธรรมวาที” เท่านั้น หากมี “อธรรมวาที” มากกว่า ไม่จัดเป็น “เสียงข้างมาก” ในบริบทนี้ ดังคำยืนยันว่า “ธรรมวาทีบุคคลแห่งการกระทำใดใด เป็นผู้มากกว่า การกระทำนั้นจึงชื่อว่า เสียงข้างมาก” (เขุยยลิกา) คำถามที่ว่า “มีจำนวนเท่าใด จึงจะจัดได้ว่า เสียงข้างมาก หรือมากกว่า” นั้น ท่านอธิบายว่า “ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกินแม้เพียงรูปเดียว ก็จัดเป็นฝ่ายมากกว่าได้ ก็จะต้องกล่าวอะไรถึง ๒-๓ รูปเล่า” ฉะนั้น คำว่า “มาก” ในบริบทนี้จึงไม่ได้มุ่งไปที่ “ปริมาณ” หากแต่ให้ความสำคัญอยู่ที่ “คุณภาพ” ของจำนวน ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก การตีความในลักษณะนี้สอดคล้องกับพระพุทธเจ้าดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอในลำดับต่อไป “ที่มา” ของการระงับอธิกรณ์ด้วย “วิธี

เขุขยลิกา” นี้ เกิดขึ้นจากการที่ “พระภิกษุสองกลุ่ม บาดหมาง ทะเลาะวิวาทกัน ในท่ามกลางสงฆ์ กล่าวเสียดสีกันด้วยหอกคือปาก”^{๑๑} ซึ่งการทะเลาะวิวาทกันดังกล่าวทำให้ไม่สามารถหาบทสรุปเกี่ยวกับ “อริกธณ” ได้ พระองค์จึงนำเสนอวิธีระงับอริกธณในกรณีขั้นต้น “สังฆสภา” ต้องดำเนินการแต่งตั้ง พระภิกษุที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติต่อไปนี้คือ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักสลาภที่จับแล้ว และยังไม่ได้จับ การแต่งตั้งนั้นต้องได้รับ “ฉันทานุมติ” จาก “สังฆสภา” ซึ่งสิ่งที่ต้องชี้ว่าสังฆสภายอมรับหรือเห็นด้วยหรือไม่ ต้องประประเมินจาก “ความเจียบ” เป็นเกณฑ์ ถ้าทุกรูปเจียบยอมถือได้ว่าเป็นผ่านมติดังกล่าวข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ กระบวนการในการโหวตนั้น จะถือว่า “เป็นมติของสังฆสภา”^{๑๒} ไม่ได้ หาก “อริกธณ” ที่นำไปสู่การจับสลาภ หรือการโหวตนั้น ประกอบไปด้วยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) อริกธณเป็นเรื่องเล็กน้อย
- (๒) ไม่ถูกลามไปไกล
- (๓) ภิกษุพวกนั้นระลึกไม่ได้เอง และพวกอื่นก็ให้ระลึกไม่ได้
- (๔) รู้ว่า อธรรมวาทีมากกว่า
- (๕) รู้ว่า โฉนอธรรมวาทีมีมากกว่า
- (๖) รู้ว่า สงฆ์จักแตกกัน
- (๗) รู้ว่า โฉนสงฆ์พึงแตกกัน
- (๘) อธรรมวาทีภิกษุจับสลาภโดยไม่ชอบธรรม
- (๙) อธรรมวาทีภิกษุแบ่งพวกกันจับ
- (๑๐) ไม่จับตามความเห็น

หากการจับสลาภนั้นมีองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในขณะมีการตัดสินอริกธณกระบวนการทั้งหมดยอมจัดได้ว่าเป็น “โมฆะ” จัดได้ว่าเป็น “การจับสลาภที่ไม่ชอบธรรม” ในทันที ฉะนั้น จึงควรจัดให้มีกระบวนการในการสรรหาคณะกรรมการกลาง และดำเนินการจับสลาภใหม่อีกครั้ง เมื่อ “สังฆสภา” ได้ดำเนินการจับสลาภในทิศทางตรงข้ามกับสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้น ย่อมจักถือว่าการจับสลาภดังกล่าวเป็น “การจับสลาภที่ชอบธรรม” อริกธณจึงได้ชื่อว่า “ยุติ” คำว่า “จับสลาภ” ในบริบทนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ดำเนินการจัดการใน ๓ วิธีการด้วยกัน กล่าวคือ (๑) ปกปิด (๒)

^{๑๑} วิ.ญ. (บาลี) ๖/๒๐๒/๓๑๕.

^{๑๒} วิ.ญ. (บาลี) ๖/๒๓๕/๒๖๒-๓๖๓.

กระชับบอก และ (๓) เปิดเผย ตามความยินยอมของกลุ่ม ทั้ง ๓ วิธีการนี้ วิธีที่ ๑ และ ๒ พระพุทธเจ้าแนะนำให้ใช้ในกรณีที่ “สังฆสภา” นั้น มี “อธรรมวาติ” มากกว่า ส่วนกรณีที่ ๓ นั้นให้ใช้ในกรณีที่ มี “ธรรมวาติ” มากกว่า ซึ่งพระอรธเถรจารย์ได้สนับสนุนประเด็นดังกล่าวว่า “ในบริษัทที่หนาแน่นด้วยพวกอลัชชีพึงทำการจับสลากอย่างปกปิด ในบริษัทที่หนาแน่นด้วยพวกอลัชชี พึงทำการจับสลากอย่างเปิดเผย และในบริษัทที่หนาแน่นด้วยภิกษุพาล พึงทำการจับสลากอย่างกระชับที่หู” ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “กลยุทธ์แบบขาว” ของพระอรธเถรจารย์นั้น ผู้วิจัยไม่ค่อย “ติดใจ” ในประเด็นที่ ๒ อันเป็นประเด็นที่ว่าด้วยกรณีที่ มีลัทธิมากกว่า แต่สิ่งที่ควรตั้งข้อสังเกตและวิเคราะห์คือ ประเด็นที่ ๑ และประเด็นที่ ๓ ว่า เพราะเหตุไร จึงต้องจำแนกบุคคลดังกล่าวกับวิธีการที่ใช้ในการจับสลาก ประเด็นที่ว่าด้วยการ “ปกปิด” ในขณะที่ “สังฆสภา” มีจำนวนของ “อธรรมวาติ” มากกว่านั้น จากการศึกษาพบว่า เป็นการเล็งผลในเบื้องต้นแล้วว่า ถ้าดำเนินการอย่างเปิดเผยนั้น ความพ่ายแพ้ย่อมมีแก่ “ธรรมวาติ” ฉะนั้น การทำอย่างปกปิดย่อมจะทำให้ “ธรรมวาติ” ได้ช่องทางในการหาข้ออ้างเพื่อให้ผลของการลงมติพลิกกลับได้ ในขณะเดียวกัน “ธรรมวาติ” อาจหาช่องทางเพื่อ “ล้มกระดาน” ของการประชุมไปเลยหากทำให้ผลของการลงมตินั้น คำว่า “เตสั สญญตฺติยา” ในบริบทนี้ หมายถึง การที่ธรรมวาติได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการในการจับสลากว่าน่าจะเป็นทางเลือกอีกด้านหนึ่งที่กลุ่มสามารถหาทางออกได้ หากกลุ่มเห็นความสำคัญ และยินยอมเข้าสู่กระบวนการจับสลากทั้งสามวิธีนั้น ก็ให้สงฆ์ดำเนินการ แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ประเด็นนี้ไม่ได้หมายความว่า “กลุ่มไม่สามารถที่จะเป็นคนเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งในสามวิธีของการจับสลากด้วยตัวเองได้” เพราะอาจจะทำให้กระบวนการที่ว่าด้วย “การจับสลากไม่ชอบธรรมเกิดขึ้น” จะเห็นว่าพระอรธเถรจารย์พยายามจะอุดช่องโหว่ของคำนี้ด้วยการนิยามคำว่า “สญญตฺติยา” ใหม่ว่า “หมายถึง สญญาปนตถาย แปลว่า เราอนุญาตการจับสลาก ๓ วิธีเพื่อต้องการให้ภิกษุเหล่านั้นยินยอม” หมายถึงการยินยอมใช้กระบวนการจับสลากเพื่อหาทางออกร่วมกัน ต้องทำให้ฝ่าย “อธรรมวาติ” มีชัย เช่น การอ้างว่า วันนี้เวลาไม่เหมาะสม เป็นต้น แล้วแสวงหาแนวร่วมที่เป็น “ธรรมวาติ” ต่อไป

ผู้วิจัยใคร่ตั้งข้อสังเกตว่า การกระทำในลักษณะนี้ อาจทำให้ฝ่าย “อธรรมวาติ” จับพริฐและตั้งข้อสังเกตได้เช่นเดียวกันว่าการกระทำเช่นนี้มีวาระซ่อนเร้นหรือไม่ หากการกระทำเช่นนี้ที่ “อธรรมวาติ” ตั้งข้อสังเกต อาจจะทำให้ไม่เข้าร่วมประชุมในครั้งถัดไปได้ เพราะ “อธรรมวาติ” ก็ตระหนักได้เช่นกันว่า “ผลการลงมติ” จะออกมาในรูปแบบใด ฉะนั้น จะเห็นว่า “ไม่มีผู้ใด” ร่วมโหวตทั้ง ๆ ที่ตัวเองรู้แล้วจะต้องแพ้ ในขณะเดียวกัน หากสงฆ์ส่วนมากลงมติกันว่า “จะขอให้มีการจับสลากอย่างเปิดเผย” และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สงฆ์ส่วนมากคืออธรรมวาติสงฆ์ หรือบุคคลเล่า

สังฆสภาซึ่งนำโดยพระภิกษุที่อาจจะได้ชื่อว่าเป็น “ธรรมวาที” จะทำอะไร จะปฏิเสธตรง ๆ หรือจะยอมรับมติดังกล่าว จากการวิเคราะห์ตามที่ปรากฏในเบื้องต้นนั้น เป็นไปไม่ได้ที่ “ธรรมวาที” จะยอมรับข้อเสนอดังกล่าว แต่ถ้าหากว่า “ปฏิเสธ” ข้อเสนอของธรรมวาที คำถามก็คือธรรมวาทีจะยอมรับได้หรือไม่ และอาจจะทำให้เกิดการตั้งคำถามได้ว่า มีวาระแอบแฝงหรือไม่ หรืออาจจะทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากที่ประชุมจนนำไปสู่การล้มเหลวก็ได้ ซึ่งคำถามเหล่านี้เป็นคำถามซึ่งบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็น “ธรรมวาที” จะต้องตอบ ถ้าไม่เช่นนั้นการประชุมเพื่อหาข้อสรุปก็เกิดขึ้นไม่ได้

ประเด็นที่ว่าด้วยการ “กระชับที่หู” ที่ต้องใช้กับ “พระภิกษุที่เป็นพาล” นั้นหมายความว่าอย่างไร พระอรรถกถาจารย์แนะนำว่า กรณีที่พระสังฆเถระจะจับสลากเพื่อเลือกฝ่าย “อธรรมวาที” ควรที่จะกระชับที่หูท่านว่า ท่านเป็นผู้แก่เจริญวัย การจับเช่นนั้นไม่ควรแก่ท่าน ท่านควรจับธรรมวาทีสลาก” หากจะวิเคราะห์ตามนัยนี้จะพบว่า การกระทำความดังกล่าวเป็นการมุ่งหวังชัยชนะแก่ “ธรรมวาที” เช่นเดียวกัน แต่ผู้วิจยมองว่า เป้าหมายของการกระชับที่หูนั้น น่าจะมุ่งหมายในกรณีที่พระภิกษุบางรูปจับสลากโดย “ไร้จุดยืน” อันเป็นการจับตาม “พวกมาก” เมื่อสังเกตว่า เลือกใครมากกว่าจะเลือกคนนั้น ซึ่งการขาดวิจารณญาณดังกล่าวอาจมีผลต่อการแพ้ หรือชนะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ ฉะนั้น เพื่อปิดช่องทางดังกล่าว ธรรมวาทีจึงนำวิธีการจับสลากแบบ “กระชับที่หู” มาเป็นกลยุทธ์เพื่อเอาชนะพวกอธรรมวาที อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าพระพุทธเจ้า หรือพระอรรถกถาจารย์จะนำเสนอกลยุทธ์ที่ว่าด้วยการจับสลากเอาไว้อย่างไรก็ตาม แต่ “องค์ประกอบ” หรือ “เงื่อนไข” ที่พระพุทธเจ้าได้วางกรอบเอาไว้เพื่อใช้ในการระงับอธิกรณ์ในประเด็นที่ว่าด้วย “เสียงข้างมาก” หรือ “สลากข้างมาก” นี้ จึงได้รับการตีกรอบเอาไว้อย่างรัดกุม เพื่อหวังผลในแง่ของความบริสุทธิ์ และยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ อันจะทำให้หมู่สงฆ์ และหมู่ชนอุดมไปด้วยความผาสุกบนฐานความสันติภายใน และภายนอกด้วย

๖. ตัสสปายสิกา

คำว่า “ตัสสปายสิกา” หมายถึง “กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา”^{๑๑} ประเด็นที่น่าสนใจคือ คำว่า “เลวทราม” หรือ “คนบาปหนา” มีอะไรเป็น “เกณฑ์” หรือ “ตัวชี้วัด” ถึงพฤติกรรมดังกล่าวพระพุทธเจ้าได้ให้คำนิยามเกี่ยวประเด็นดังกล่าวเอาไว้ ๓ ประการด้วยกัน กล่าวคือ^{๑๒} (๑) เป็นผู้ไม่สะอาด (๒) เป็นอสังขิ^{๑๓} (๓) เป็นผู้ถูกโทษ แต่

^{๑๑} วิ.จู. (บาลี) ๖/๒๓๕/๒๖๒-๓๖๓.

^{๑๒} วิ.จู. (บาลี) ๓/๒๐๓/๒๕๔.

ไม่ยอมรับ เมื่อสงฆ์ได้พิจารณาตัดสินแล้วลงมติว่า “ผิดตามข้อกล่าวหา”^{๑๕} คุณสมบัติดังกล่าวนี้ พระภิกษุจึงได้ชื่อว่า “เป็นคนเลวทราม และบาปหนา” ซึ่งเป็นบุคคลที่ “สังฆสภา” พึงลงทัตสปาปิยสิกกรรม อย่างไรก็ตาม สังฆสภาสามารถลงทัตสปาปิยสิกกรรมแก่บุคคลต่อไปได้ด้วยก็ได้ เช่น พระภิกษุที่ชอบก่อความบาดหมาง ทะเลาะวิวาท สร้างความอื้อฉาว และก่ออธิกรณ์ในหมู่สงฆ์ รวมไปถึงพระภิกษุที่ชอบติเตียนพระรัตนตรัย เป็นต้นการระงับอธิกรณ์ในลักษณะนี้ผู้วิจัยมองว่า เป็นการทั้ง “การป้องกัน” “การป้องปราม” และ “การปราบปราม” พระภิกษุบางรูปที่จะก่ออธิกรณ์ กำลังก่ออธิกรณ์ หรือก่ออธิกรณ์แล้ว โดยประเมินจาก “วัตรปฏิบัติ” ที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งมี ๑๘ ข้อด้วยกัน กล่าวคือ (๑) ไม่พึงให้ (ผู้อื่น) อุปสมบท (๒) ไม่พึงให้หนีภัยแก่ภิกษุ สามเณรรูปอื่น (๓) ไม่พึงใช้สามเณรอุปฐาก (๔) ไม่พึงรับแต่งตั้งเป็นผู้สอนภิกษุณี (๕) แม้ได้รับการแต่งตั้งแล้วก็ไม่พึงสั่งสอนภิกษุณี (๖) ไม่พึงต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกสงฆ์ลงทัตสปาปิยสิกกรรม (๗) ไม่พึงต้องอาบัติอื่นทำนองเดียวกัน (๘) ไม่พึงต้องอาบัติที่เลวทรามกว่านั้น (๙) ไม่พึงตำหนิกรรม (ที่สงฆ์กระทำ) (๑๐) ไม่พึงตำหนิภิกษุผู้กระทำความกรรม (๑๑) ไม่พึงดุด่าตบตีภิกษุ (๑๒) ไม่พึงดุด่าตบตีภิกษุ (๑๓) ไม่พึงทำการไต่สวน (๑๔) ไม่พึงเพิ่มอนุวาทาธิกรณ์ (๑๕) ไม่พึงขโมยโอกาสภิกษุอื่น (๑๖) ไม่พึงโจทภิกษุอื่น (๑๗) ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ (๑๘) ไม่พึงชักชวนกันก่อความทะเลาะจะเห็นว่า หลักการระงับอธิกรณ์ข้อนี้ เป็นการระงับอธิกรณ์ในเชิงรุกที่มุ่งเน้นการป้องกัน การป้องปราม และการปราบปราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป้าหมายของการระงับนั้นมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนากาย วาจา และพฤติกรรมของพระภิกษุที่ถูกลงโทษให้ดำรงชีวิต และเป็นอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับ “ปัจจัยภายนอก” อันจะทำให้ “สังคมสงฆ์” กลายเป็น “สังคมแห่งสันติ” ต่อไป ถึงกระนั้น เมื่อวิเคราะห์ถึง “ที่มา” ของการใช้หลักการนี้ระงับอธิกรณ์พบว่า พระอุปัชฌาย์ถูกสงฆ์ชักถามใน “สังฆสภา” แต่ให้การวกไปวนมาซึ่งเป็นการให้การที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี ในขณะเดียวกัน ท่านพยายามบ่ายเบี่ยง และพูดจากลบล้างประเด็นต่างๆ ที่พระสงฆ์ได้ชักถามเพื่อหลบเลี่ยงความผิดที่ตัวเองได้กระทำลงไป “สังฆสภา” มองว่าพฤติกรรมดังกล่าวของพระอุปัชฌาย์เป็นการกระทำที่เข้าข่ายในอาบัติข้อที่ว่า “พูดเท็จทั้งที่รู้” พระสงฆ์จึงนำประเด็นดังกล่าวไปทูลพระพุทธรเจ้า พระองค์จึงให้สงฆ์ดำเนินการลง “ทัตสปาปิยสิกกรรม” แก่พระอุปัชฌาย์ โดยเริ่มต้นให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโจทพระอุปัชฌาย์ด้วยอาบัติที่ท่านเคยประพฤติดิ และเมื่อพระอุปัชฌาย์

^{๑๕} วิ.ฐ. (บาลี) ๖/๒๐๗/๓๒๑.

^{๑๖} วิ.ฐ. (บาลี) ๓๖/๒๓๕/๓๐๐.

ให้การรับสารภาพตามคำโจทพระสงฆ์จึงได้ดำเนินการปรับอาบัติตามข้อกล่าวหา แล้วพระสงฆ์ใน “สังฆสภา” จึงประกาศให้ทรงทราบด้วยญัตติจุตตกรรมวาจา ๓ ครั้งเกี่ยวกับความผิดที่พระอุปัชฌายะเคยกระทำพระสงฆ์ถืออาการ “เจียบ” ของพระสงฆ์ใน “สังฆสภา” เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าได้รับ “ฉันทานุมัติ” ให้ลงทัตสาปายสิกกรรมแก่พระอุปัชฌายะ ซึ่งท่านจะต้องประพาศิตนตามกรอบของ วัตร ๑๘ ประการดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น

๓. ตินวัตถการกะ

คำว่า “ตินวัตถการกะ” หมายถึง “การกระทำ หรือการระงับอธิกรณ์ประจุการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า” หรือ “การระงับอธิกรณ์โดยการประณีประนอม” ประเด็นนี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “เปรียบเทียบเหมือนคูถ หรือมูลร บุคคลกระทบเข้าข้อมโซ่กลืน เพราะเป็นของเหม็น แต่เมื่อถูกปิดกลบไว้ด้วยหญ้า กลืนนั้น ข้อมไม่โซ่ไป ฉนั้นใด อธิกรณ์ที่ถึงมูลเหตุน้อยใหญ่อันชั่วหยาบ ยังไม่สงบ ข้อมเป็นไปเพื่อความแตกสามัคคีเพราะหยาบร้าย เมื่อสงบระงับด้วยกรรมนี้ ข้อมเป็นอันระงับจุตตที่ถูกลบปิดไว้ด้วยหญ้า” ประเด็นคำถามก็คือว่า “กลบอะไร และเพราะเหตุไรจึงต้องกลบ” จากการศึกษาพบว่า “ที่มา” ของการ “กลบ” นั้น เกิดจากการที่ “พระภิกษุทั้งหลายบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันอยู่” นอกจากนั้น “ยังได้ประพาศิตละเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณอยู่เนื่อง ๆ ทั้งกล่าวด้วยวาจา และพยายามทำด้วยกาย” พระภิกษุเหล่านั้นได้ปรึกษาหารือกันว่า “ถ้าหากพวกเราจักปรับอาบัติเหล่านั้นกันและกันแล้ว บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงลุกลามไปเพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายแรง เพื่อความแตกกันก็ได้ ท่านจึงได้นำประเด็นปัญหาดังกล่าวไปทูลถามพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสังเกตคือ แม้ว่าพระภิกษุที่เข้าร่วมสังฆกรรมในสังฆสภาทุกรูปจะพ้นจากอาบัติด้วยวิธีตินวัตถการกะนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิมีพระภิกษุอีก ๔ ประเภทที่ไม่สามารถที่จะ “พ้นจากอาบัติ” ด้วยสังฆกรรมดังกล่าว กล่าวคือ พระภิกษุที่มีโทษหยาบ พระภิกษุที่มีอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ พระภิกษุที่เปิดเผยอาบัติ และพระภิกษุที่ไม่ได้อยู่ในสังฆกรรม

จากหลักการระงับความขัดแย้งด้วยวิธีการ “กลบด้วยหญ้า” นั้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกต ๒ ประการ กล่าวคือ

(๑) การระงับดังกล่าวเป็นประจุหลักการ “นิรโทษกรรม” ที่เป็นเช่นนี้เพราะความผิดของพระภิกษุเหล่านั้น เป็นความผิดที่ “หมักหมม” และ “ครอบคลุม” ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นจำนวนมาก ถ้าหากจะลงโทษผู้ที่ผิดกฎหมายทั้งหมดในสังคมก็จะเกิดความสับสนวุ่นวาย เพราะกระทบผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับ ฉะนั้น วิธีการก็คือ “การออกกฎหมายนิรโทษกรรม” แก่ผู้กระทำผิด เพื่อจะได้เริ่มต้นนับหนึ่งใหม่เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้เกิดผลชัดเจนมาก

ยิ่งขึ้นในแง่ของพระภิกษุในประเด็นนี้ก็เช่นเดียวกัน พบว่า พระภิกษุเหล่านั้นต่างก็ทะเลาะวิวาท และประพฤติดิพพะวินัยทั้งทางกาย และวาจาอย่างยาวนาน หากต่างฝ่ายต่างมุ่งที่จะปรับอาบัติกันและกัน ก็จะทำให้เกิดการโง่กันอย่างไม่มียุติ และ “สังฆโกลาหล” จะเกิดขึ้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึง “อนุโลม” ใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อพระภิกษุเหล่านี้จะได้เริ่มต้นในการบำเพ็ญสมณธรรมใหม่อีกครั้ง ถึงกระนั้น ในอาบัติบางข้อที่ไม่สามารถจะยกโทษให้ได้ พระองค์ก็ยังยินยอมอยู่ เช่นเดิมคล้ายคลึงกับการออกกฎหมายนิรโทษกรรมนั้น สำหรับผู้ที่กระทำผิดกฎหมายอาญา บางข้อก็ไม่สามารถยกโทษให้ได้เช่นเดียวกัน

(๒) การระงับอธิกรณ์ในลักษณะนี้ ผู้วิจัยมองว่า ถ้าใช้คำว่า “กลบด้วยหญ้า” น่าจะเหมาะสมกับคำว่า “กลบอาบัติ” หรือ ข้อผิดพลาดที่หมักหมมมาอย่างยาวนาน เพราะถ้าไม่กลบก็จะเกิดการเน่าเหม็นทางการกระทำดังที่ได้กล่าวแล้ว ส่วนคำว่า “ประณีประนอม” ผู้วิจัยมองว่าน่าจะเหมาะสมกับประเด็นของการบาดหมาง การทะเลาะ และการวิวาท ดังจะเห็นว่า “อุณหภูมิ” ของการวิวาทนั้น กำลังเพิ่มสูงขึ้นและรุนแรง หากไม่รีบทำการประณีประนอมก็จะเกิดผลเสียจนนำไปสู่การแตกแยกในหมู่สงฆ์ได้ ฉะนั้นทางออกคือประณีประนอมเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในประเด็นนี้ หากใช้คำว่า “กลบด้วยหญ้า” คงจะไม่เหมาะสมกับประเด็นหลังนี้

กล่าวโดยสรุปการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการ ได้แก่ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) สติวินัย

(๓) อมฺพหวินัย (๔) ปญฺญญาตกรรมะ (๕) เขญฺยสิกขา (๖) ตสฺสปาปิยสิกขา (๗) คิณวตฺถารกวินัย เป็นหลักการลงโทษผู้กระทำผิดที่มีกระบวนการฟ้อง กระบวนการพิจารณา กระบวนการพิพากษา และกระบวนการระงับโทษแก่ผู้กระทำผิดวินัยในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมและยุติธรรม ดังนั้นในปัจจุบันนี้การระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการข้างต้นจึงเป็นรูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสงฆ์

๕.๒ รูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทย

๑. สัมมุขาวินัย

การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้านั้น บุคคลที่พิจารณาตัดสินคดีโดยใช้ธรรมวินัยและสัตตสุตเป็นเครื่องมือในการตัดสิน สอดคล้องได้กับการพิจารณาคดีของศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ว่าการพิจารณาคดีอาญาต้องทำต่อหน้าจำเลย และต้องทำต่อหน้าทุกฝ่าย หากการพิจารณาโดยที่ไม่อยู่พร้อมหน้ากัน ถือว่าเป็นการพิจารณาที่ผิดกฎหมาย ซึ่งจำเลยสามารถใช้สิทธิในการอุทธรณ์ ฎีกา ให้ศาลยกฟ้องได้ สำหรับวิธีการที่จะใช้

ระงับอธิกรณ์ตามนัยของสัมมุขาวินัยซึ่งเป็นรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทย คู่กรณีสามารถที่จะเลือกใช้ได้ดังต่อไปนี้

การประนีประนอมยอมความกันเองระหว่างคู่กรณี จากการศึกษากลุ่มพระภิกษุที่นำข้อปฏิบัติหรือวิธีการนี้ไปจัดการความขัดแย้งคือพระภิกษุเมืองโกสัมพีพบว่า พระธรรมธรได้ตระหนักรูว่านั้นเป็นอาบัติ นั้นไม่เป็นอาบัติหามิได้ เราต้องอาบัติ เราไม่ต้องอาบัติหามิได้ และการที่พระวินัยธรพร้อมคณะสงฆ์บางส่วนลงอุกเขปนียกรรมยอมจัดได้ว่า เป็นการชอบธรรม และเหมาะสม พระธรรมธรได้นำประเด็นนี้ไปปรึกษากับพระภิกษุที่ประพฤติตามตนเอง และยอมรับความผิดพลาดและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองจึงเกิดขึ้นเมื่อภิกษุฝ่ายพระธรรมธรเข้าไปเจรจากับฝ่ายพระวินัยธรโดยยกเหตุผลขึ้นมาอ้างว่า ท่านทั้งหลายความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแค้นแค้น ความวิวาท ความแตกแยกแห่งสงฆ์... ได้มีแล้วเพราะเรื่องใด ภิกษุรูปนั้น... เห็นอาบัติแล้ว เอาละพวกเราจะทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องนั้น จะเห็นว่าการแสดงออกในลักษณะนี้ เป็นการสร้างทางเลือก หรือนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด (Best Alternative) ที่พระภิกษุฝ่ายพระธรรมธรได้นำเสนอแก่ฝ่ายพระวินัยธรเพื่อหาทางออกให้แก่ข้อขัดแย้ง ดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากว่าแนวทางการแก้ปัญหาแบบเดิมคือการใช้ความรุนแรงด้วยการด่าและทุบตีกันนั้นมิใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์ ผลสรุปที่ได้จากการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองแบบทวิภาคี ก็คือ ความสมนัยทางความเห็นและความประพฤติ ของพระภิกษุทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุนี้พระภิกษุฝ่ายพระวินัยธรจึงได้นำผลที่ได้จากการเจรจาสองฝ่ายไปปรึกษากับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเห็นด้วยกับปญฺญูญาดังกล่าว และให้ประกาศปญฺญูญาที่ว่าด้วย สังฆสามัคคี ต่อหน้าพระสงฆ์ทั้งมวลที่อยู่ในกรุงโกสัมพีและประกาศให้ชาวโกสัมพีได้ทราบถึง ความสมานฉันท์ ระหว่างพระภิกษุทั้งสองกลุ่ม จุดเด่นของวิธีการนี้คือการที่คนทั้งสองกลุ่มได้ตระหนักด้วยตัวเองเกี่ยวกับพิษภัยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกแนวทางความรุนแรงเข้ามาแก้ปัญหาในเบื้องต้น แต่การแก้ปัญหาในลักษณะดังกล่าวกลับพบทางติดตัน เพราะการใช้ไฟดับไฟ ไฟก็จะลุกลามอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แต่เมื่อทั้งคู่ได้ตระหนักว่าการดับไฟที่ถูกต้องควรใช้น้ำดับ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการหาทางออกในการจัดการความขัดแย้ง สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการนี้คือการจัดการกับทิฏฐิ และมานะของคู่กรณีเพราะเมื่อใดก็ตามที่คู่กรณียังมองเห็นว่าตัวเองถูก แต่คนอื่นผิด ก็จะทำให้บรรยากาศของการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองเพื่อหาออกพบกับความล้มเหลว ฉะนั้นการที่พระภิกษุฝ่ายพระธรรมธร และฝ่ายพระวินัยธรค้นพบทางออกในลักษณะนี้จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่การข้ามพ้นหลุมพรางแห่งทิฏฐิ และมานะนั่นเอง การทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องซึ่งเป็นการแสดงออกที่สร้างทางเลือกหรือนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด ถือว่า

เป็นทางออกที่ดีที่สุดของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะกระบวนการยุติธรรมไทยซึ่งเป็นการทำงานตามหน้าที่โดยไม่ได้มาจากการพูดคุยกับทุกฝ่ายเพื่อนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด ทำให้กระบวนการยุติธรรมไทยเกิดความล่าช้า มีเรื่องราวโรงศาลเป็นจำนวนมาก หากสังคมไทยนำหลักการสังคมสามัคคีเพื่อระงับเรื่องซึ่งเป็นการแสดงออกที่สร้างทางเลือกหรือนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด ย่อมสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมไทยได้

การพิพากษาคดี ขั้นตอนและวิธีการบางอย่างตามที่ปรากฏในพระวินัยนี้สอดคล้องกับกรณีที่เกิดขึ้นในศาลยุคปัจจุบัน เพราะก่อนที่คู่ความจะให้การในศาลนั้น ผู้พิพากษาต้องให้คู่กรณีซึ่งก่อนจะเบิกความต้อง “สาบาน” ต่อศาลทุกครั้งก่อนเบิกความว่าจะพูดความจริงเท่านั้น อันจะทำให้การตัดสินคดีเป็นไปอย่างบริสุทธิ์และยุติธรรมการตัดสินคดี หรือวินิจัยข้อเท็จจริงของพระเถระที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้วินิจัยนั้นต้องเป็นการวินิจัยวินิจัยที่ เติบโต และถึงที่สุด ของการให้คำตัดสิน

เพราะไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไร คู่กรณีจะต้องยอมรับ และปฏิบัติตามผลการตัดสินดังกล่าวด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระภิกษุในกรุงสาวัตถีที่เป็นคู่กรณีกันได้นำอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นไปให้พระเถระเป็นองค์คณะบ้าง สองรูปบ้าง สามรูปบ้างตัดสิน แต่เมื่อทั้งคู่ไม่พอใจคำตัดสินจะนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า อธิกรณ์ที่พิจารณาแล้วเป็นอันระงับระงับดีแล้ว^{๑๑} ถ้าอธิกรณ์ดังกล่าวระงับดีแล้ว หรือได้รับการตัดสินอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมแล้ว พระภิกษุหรือพยานอธิกรณ์ขึ้นมาใหม่ ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ประเด็นปัญหาคือคำว่า บริสุทธิ์ยุติธรรม หรืออธิกรณ์ระงับดีแล้ว คำว่าระงับดีแล้ว ในบริบทนี้หมายถึงอะไร แล้วพระองค์เอาอะไรเป็นตัวชี้วัด ในประเด็นนี้พระองค์ได้ใช้คำว่า “สัมมุขวินัยโดยธรรม” เกณฑ์ที่นำมาตัดสินคือ คำว่าความพร้อมหน้านั้น หมายถึงต้องพร้อมหน้าด้วย ธรรมวาทีบุคคล ธรรมวาทีคณะ และธรรมวาทีสงฆ์เท่านั้น จึงเรียกได้ว่าเป็นความพร้อมหน้าโดยธรรมเพราะหากเป็นเช่นนั้น การวินิจัย หรือตัดสินอธิกรณ์ย่อมบริสุทธิ์ยุติธรรมดังที่พระองค์ใช้คำว่าสงบดีแล้ว แต่หากเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ “รื้อคดี” หรือ “รื้ออธิกรณ์” หมายถึง “การอุทธรณ์” ขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การตั้งองค์คณะตัดสินใหม่ได้ โดยไม่อาบัติแต่ประการใด สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการตัดสินอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม อนึ่งหากโจทก์จำเลยเห็นว่า การตัดสินของศาลชั้นต้นยังไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม โจทก์จำเลยสามารถใช้สิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้น รวมทั้งหากศาลอุทธรณ์พิจารณาแล้วเห็นว่าการพิจารณา

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๕/๓๕๔-๓๕๕.

หรือการตัดสินใจของศาลชั้นต้นยังไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม ศาลอุทธรณ์มีอำนาจกลับหรือแก้ไขคำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้

สิ่งสำคัญคือ รูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทยจะต้องมี “สัมมาวินัย” อยู่ร่วมด้วยเสมอ สอดรับกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ห้ามพระสงฆ์ระงับความขัดแย้งลับหลัง” หรือ “ลงโทษลับหลัง” ซึ่งผลการวิจัยจะเห็นได้ชัดเจนว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นหลักให้เกิดความยุติธรรมได้อย่างชัดเจน การพิจารณาพิพากษาผู้กระทำความผิดในสังคมไทยต้องพิจารณาพิพากษาอยู่พร้อมหน้า อย่างไรก็ตามกระบวนการการทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่าการไต่ถามข้อพิพาท ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สร้างทางเลือกหรือนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุด ถือว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทยในปัจจุบันนี้

๒. อมูพหวินัย

คำว่า “อมูพหวินัย” หมายถึง “วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง” หมายความว่า “การที่สงฆ์โดย ‘สังฆสภา’ ได้ร่วมกันระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ซึ่งแม้จำเลยจะได้กระทำการดังที่ถูกโจทก์จริง ก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ” อย่างไรก็ตาม การที่จะระงับความขัดแย้งด้วยการยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลยที่เรียกว่า “ชอบธรรม” นั้น ที่มาของการยกประโยชน์ให้แก่จำเลยในขณะที่ถูกโจทก์นั้นจำเลยยังเป็นบ้าอยู่นั้น ตามประมวลกฎหมายอาญาได้มีการบัญญัติไว้ชัดเจนว่า การกระทำความผิดผู้กระทำความผิดต้องมีเจตนาทุจริต จึงจะเป็นความผิด หากผู้ที่กระทำความผิดนั้นในขณะที่เป็นบ้าอยู่ไม่มีความผิด เนื่องจากผู้ที่เป็นบ้าในขณะที่กระทำความผิดนั้นย่อมไม่มีสติรู้สำนึกในการกระทำความผิด หากตามประมวลกฎหมายอาญาได้มีการบัญญัติให้ลงโทษผู้ที่ไม่มีความสำนึกในการกระทำความผิดแล้ว การลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นย่อมไม่ยุติธรรมนั่นเอง

๓. ปฎิญาตกณะ

คำว่า “ปฎิญาตกณะ” หมายถึง “การกระทำตามที่จำเลยปฎิญา หรือรับสารภาพ”^{๑๔} หมายความว่า “การระงับอธิกรณ์ตามคำรับของจำเลย” ฉะนั้น สาระสำคัญก็คือหากพระภิกษุที่ถูกโจทก์ รับว่าเป็นอาบัติตามที่ถูกโจทก์ในข้อใด ก็ให้ปรับอาบัติตามที่รับเท่านั้น จะปรับอาบัติ

^{๑๔} วิ.ฐ. (บาลี) ๖/๑๕๖-๑๕๘/๓๐๕-๓๐๕.

นอกเหนือจากนั้นไม่ได้ เพราะจะขาดความชอบธรรมในวิธีระงับอธิกรณ์ในข้อนี้ สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่รับสารภาพ ศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญาไม่ได้ ศาลต้องให้มีการสืบพยานโจทก์จำเลยให้ครบถ้วนจึงพิพากษาลงโทษจำเลยได้ อีกทั้งหากจำเลยรับสารภาพบางข้อหา ข้อหาที่จำเลยไม่ได้รับสารภาพ หากไม่ได้มีการสืบพยานให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดแล้ว ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดที่ไม่ยุติธรรม

๔. ตัศสปปิยสิกขา

คำว่า “ตัศสปปิยสิกขา” หมายถึง “กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา”^{๑๕} การระงับอธิกรณ์ในลักษณะนี้ผู้วิจยมองว่า เป็นการทั้ง “การป้องกัน” “การป้องปราม” และ “การปราบปราม” เมื่อวิเคราะห์ถึง “ที่มา” ของการใช้หลักการนี้ระงับอธิกรณ์พบว่า พระอุปัชฌาย์ถูกสงฆ์ซักถามใน “สังฆสภา” แต่ให้การวกไปวนมาซึ่งเป็นการให้การที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี ในขณะเดียวกัน ท่านพยายามบ่ายเบี่ยง และพูดจากลบเกลื่อนประเด็นต่างๆ ที่พระสงฆ์ได้ซักถามเพื่อหลบเลี่ยงความผิดที่ตัวเองได้กระทำลงไป “สังฆสภา” มองว่าพฤติกรรมดังกล่าวของพระอุปัชฌาย์จะเป็นการกระทำที่เข้าข่ายในอาบัติข้อที่ว่า “พูดเท็จทั้งที่รู้” พระสงฆ์จึงนำประเด็นดังกล่าวไปทูลพระพุทธรเจ้า พระองค์จึงให้สงฆ์ดำเนินการลง “ตัศสปปิยสิกขกรรม” แก่พระอุปัชฌาย์ สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น ศาลจะต้องให้มีการสืบพยานโจทก์จำเลยให้ได้ชัดเจนเพื่อใช้ในการลงโทษผู้กระทำความผิด อนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญาที่ให้อำนาจศาลลงโทษจำเลยในกรณีที่จำเลยให้การวกไปวนมาซึ่งเป็นการให้การที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี ในขณะเดียวกันพยายามบ่ายเบี่ยงและพูดจากลบเกลื่อนประเด็นต่างๆ ที่ได้ซักถามเพื่อหลบเลี่ยงความผิดที่ตัวเองได้กระทำลงไป ศาลมีอำนาจในการลงโทษจำเลยให้หนักขึ้นตามที่ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติได้ อาทิเช่นประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติโทษจำคุก ๑ ปี – ๑๐ ปี ศาลก็สามารถลงโทษ ๑๐ ปีได้เป็นต้น

^{๑๕} วิ.ญ. (บาลี) ๖/๒๓๕/๒๖๒-๓๖๓.

๕. คตินวัตกรรม

คำว่า “คตินวัตกรรม” หมายถึง “การประนีประนอม” ในรูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดในสังคมไทย จากหลักการระงับความขัดแย้งด้วยวิธีการ “คตินวัตกรรม” ผู้วิจัยมีข้อสังเกต ๒ ประการ กล่าวคือ

(๑) คตินวัตกรรมเป็นประจักษ์หลักการ “นิรโทษกรรม” ที่เป็นเช่นนี้เพราะความผิดของพระภิกษุเหล่านั้น เป็นความผิดที่ “หมักหมม” และ “ครอบคลุม” ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นจำนวนมาก ถ้าหากจะลงโทษผู้ที่ผิดกฎหมายทั้งหมดในสังคมก็จะเกิดความสับสนวุ่นวาย เพราะกระทบผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับ ฉะนั้น วิธีการก็คือ “การออกกฎหมายนิรโทษกรรม” แก่ผู้กระทำผิด เพื่อจะได้เริ่มต้นนับหนึ่งใหม่เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย เพราะหากคนในสังคมไทยเหล่านั้นต่างก็ทะเลาะวิวาท และประพฤติดีกฎหมายทั้งทางกายและวาจาอย่างยาวนาน หากต่างฝ่ายต่างมุ่งที่จะทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้เกิดการฟ้องร้องดำเนินคดีกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ “สังคมโกลาหล” ย่อมเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการออกกฎหมายนิรโทษกรรมหากเป็นผู้ที่กระทำผิดกฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศก็ไม่สามารถออกกฎหมายนิรโทษกรรมให้ได้เช่นเดียวกัน

(๒) คตินวัตกรรมในสมัยพุทธกาลเหมาะสมกับคำว่า “การประนีประนอม” ในสังคมไทยในปัจจุบัน เนื่องจากประเด็นของการบาดหมาง การทะเลาะ และการวิวาท ดังจะเห็นว่า “อุณहुมิ” ของการวิวาทนั้น กำลังเพิ่มสูงขึ้นและรุนแรง หากไม่รีบทำการประนีประนอมก็จะเกิดผลเสียจนนำไปสู่การแตกแยกในสังคมไทยได้ ฉะนั้นทางออกคือคตินวัตกรรมหรือการประนีประนอมซึ่งเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดอีกรูปแบบหนึ่งในการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมในสังคมไทยในปัจจุบันนี้

กล่าวโดยสรุปการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๕ ประการ ได้แก่ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) อมูพหวินัย (๓) ปฏินญาตคณะ (๔) ตัสสปาปิยสิกา (๕) คตินวัตกรรมวินัย เป็นหลักการลงโทษผู้กระทำผิดที่มีกระบวนการฟ้อง กระบวนการพิจารณา กระบวนการพิพากษา และกระบวนการระงับโทษแก่ผู้กระทำผิดในสังคมไทยที่เหมาะสมและยุติธรรม ดังนั้นในปัจจุบันนี้การระงับอธิกรณ์ทั้ง ๕ ประการข้างต้นจึงเป็นรูปแบบการลงโทษผู้กระทำผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมไทย